

Algemene Inlichtingen- en
Veiligheidsdienst
*Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties*

2020

Jaarverslag AIVD

Voorwoord

Op 1 mei 2020, de dag dat ik begon als directeur-generaal van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, hadden er in Nederland vanwege het coronavirus al 10.854 mensen in het ziekenhuis gelegen. Het virus was voor veel mensen de bepalende gebeurtenis van het jaar. Persoonlijk en in hun werk.

Ook op de AIVD had het impact. Omdat het collega's raakte, omdat digitale spionage en cyberaanvallen toenamen, omdat overheden en bedrijven ons om specifiek beveiligingsadvies vroegen – ten behoeve van coronavaccins bijvoorbeeld – en omdat jihadisten ook ineens thuiszaten vanwege de lockdown of omdat ze niet meer konden reizen.

Ook groeide gedurende het jaar een al sluimerende voedingsbodem voor extremisme. Dat is niet helemaal los te zien van het virus. Een diverse groep Nederlanders voerde op democratische wijze actie tegen de coronamaatregelen van de regering. Daarbij maakten ze onder andere gebruik van hun grondrecht om te demonstreren. Een kleine radicale groep praatte het gebruik van intimidatie, bedreiging en geweld goed, of ging daar zelfs toe over.

In december verstoorde de AIVD twee Russische inlichtingsofficieren in hun spionageactiviteiten. Een van hen had in Nederland een omvangrijk netwerk opgebouwd om gevoelige technische kennis te bemachtigen, de tweede vervulde een ondersteunende rol.

De AIVD bracht dat in de openbaarheid om Rusland duidelijk te maken dat Nederland zulke activiteiten niet tolereert. En om bedrijven en burgers bewuster te maken van het bestaan van economische spionage. Want voor meer staten die kennis en technologie willen stelen, is Nederland een aantrekkelijk doelwit.

Bij zulke gebeurtenissen zijn de mannen en vrouwen van de AIVD 'werkende getuigen'. Oud-BVD'er Cees van den Heuvel gebruikte die term ooit, terugblikkend op zijn werk. Zijn uitspraak staat opgetekend in een boek dat nog uitkomt ter gelegenheid van ons 75-jarig bestaan – een lustrum dat we in 2020 uitgebreid hadden willen vieren.

Het is onze taak om de Nederlandse overheid van onafhankelijke informatie te voorzien over internationale politieke ontwikkelingen en de intenties van landen. En om risico's en dreigingen tijdig te onderzoeken zodat (overheids) partners of wij zelf daartegen kunnen optreden.

We gaan daartoe de komende jaren waar mogelijk extra investeren in effectief gebruik van technologie en data. Maar het gaat niet om technologie zonder meer. Het gaat ook om de juiste mensen die zulke technologie en data effectief inzetten – of juist ervoor kiezen die niet in te zetten – op een manier die past bij onze democratische waarden.

De samenleving mag erop vertrouwen dat we met zulke capaciteiten en zulke mensen ook in de toekomst de nationale veiligheid zullen beschermen, zoals we dat in de afgelopen 75 jaar hebben gedaan.

Erik Akerboom
Directeur-generaal
Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

Inhoudsopgave

1	Nationale dreigingen		
	Rechts-extremisme	4	
	<i>Trend: binnen het anti-overheidsprotest ontstaat een voedingsbodem voor extremisme</i>	5	
	Antioverheids-extremisme en -activisme	6	
	Links-extremisme en -activisme	6	
	Jihadistisch terrorisme	6	
	Radicale Islam	7	
	PKK	7	
	Internationale dreigingen en politieke veiligheidsbelangen		
	De digitale component van spionage	8	
<i>Trend: spionage bedreigt de Nederlandse economische veiligheid</i>	9		
Misbruik infrastructuur	10		
Politieke spionage	10		
Heimelijke politieke beïnvloeding en desinformatie	10		
Jihadistisch terrorisme in internationaal perspectief	11		
Druk op Nederlanders met wortels in het buitenland	11		
3	Dreigingen wegnemen en helpen voorkomen		
	Anderen in staat stellen tegen dreigingen op te treden	12	
	<i>Trend: de invloed van het coronavirus op het werk van de AIVD</i>	13	
	Veiligheidsonderzoeken	14	
	Bijzondere informatie beveiligen	16	
	Helpen waken over de veiligheid van hoogwaardigheidsbekleders en organisaties	16	
	Bedrijven en overheid adviseren over beveiliging	17	
	Samen reageren bij cyberaanvallen	17	
Voorkomen dat landen massavernietigingswapens verkrijgen	17		
4	Toezicht en organisatie		
	Toezicht op het werk van de AIVD	18	
	Hoe we voldoen aan de Wiv – onze licence to operate	18	
	<i>Trend: nieuwe omgang met bulkdata</i>	19	
	Lustrum: 75 jaar vrijheid helpen mogelijk maken	20	
	Nieuwe dienstleiding	20	
Kerncijfers	21		

1 Nationale dreigingen

De Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) beschermt Nederland door (ongeziene) dreigingen tegen de nationale veiligheid te onderzoeken. Dit hoofdstuk behandelt welke nationale dreigingen de AIVD in 2020 onderzocht.

Bij onderzoeken kan de dienst onder meer inlichtingen krijgen van menselijke bronnen, buitenlandse diensten of uit open bronnen. Zo nodig mag de dienst mensen volgen, telefoongesprekken afluisteren en hacken. Meer over hoe vaak de AIVD dat in 2020 deed en welke regels de dienst daarbij volgt, is te lezen in het hoofdstuk 'kerncijfers', vanaf pagina 21.

*Voor wie een beeld wil krijgen van hoe de AIVD in het algemeen gevaren opmerkt en onderzoekt: de zesdelige podcast *De Dienst volgt een fictieve casus van begin tot eind*: aivd.nl/podcast*

Rechts-extremisme

Rechts-extremisten zochten vaker het grote publiek door ideeën te presenteren als respectabel en door aan te sluiten bij publieke protesten. Online was er intensief contact tussen extremisten wereldwijd, waarbij zeer gewelddadige propaganda werd gedeeld.

Rechts-extremistische groepen in Nederland presenteerden hun ideeën afgelopen jaar vaker als een intellectuele manier van denken, die de aandacht verdient van het grote publiek. Het zogenoemde alt-rightgedachtengoed is een mengelmoes van complottheorieën, opvattingen over blanke suprematie, en fascistische, nationaalsocialistische en conservatief-christelijke denkbeelden.

Aanhangers willen van Nederland een 'blanke etnostaat' maken, waarin mensen met een andere afkomst of cultuur niet welkom zijn. Ze stellen dat het blanke ras anders langzaam verdwijnt, omdat het vermengd raakt met andere rassen. Dat zou de schuld zijn van de overheid en allerlei instellingen.

Extreemrechtse ideeën bereikten ook een groter publiek omdat rechts-extremisten voet aan de grond kregen bij antioverheidsdemonstraties. Zo bestaan er inmiddels complottheorieën over corona die een variant

zijn op de zogeheten omvolkingstheorie – het idee dat 'de Joden de rest van de bevolking willen vervangen'.

Nederlandse rechts-extremisten hadden veel contact met gelijkgestemden in het buitenland, met name in Duitsland. Vooral online vinden rechts-extremisten van overal ter wereld elkaar. De wereldwijde beweging die online is ontstaan, is zorgelijk. Extremisten wisselen ideeën uit – rassenhaat en antisemitisme. Sommigen delen ook praktische survivalkennis en wapenhandleidingen. Bovendien delen ze zeer provocatieve en extreem gewelddadige propaganda.

Vooraf (jonge) mannen die toch al kampen met sociale en psychologische problemen zijn daarvoor kwetsbaar. Afgelopen jaar hield de politie in Nederland enkele minderjarigen en jongvolwassenen aan die lid waren van zulke extremistische online groepen.

Aanslagen in het buitenland lieten zien dat rechts-extremisme kan overgaan in terrorisme. Mede daarom is er reden bezorgd te zijn dat ook in Nederland personen zullen radicaliseren. Dat maakt dat terroristische aanslagen door rechts-extremisten in Nederland op dit moment mogelijk zijn.

Trend: binnen het anti-overheidsprotest ontstaat een voedingsbodem voor extremisme

Binnen de brede en diverse groep Nederlanders die in 2020 protesteerde tegen de overheid, praatte een kleine groep intimidatie, bedreiging of geweld goed, of was zelfs bereid daar aan mee te doen. Zo kan een voedingsbodem ontstaan voor (meer) extremisme.

Met name het protest tegen coronamaatregelen werd soms grimmig en intimiderend. Sommige demonstranten scholden politici op straat uit voor 'satanisten' en 'kindermisbruikers', ze bezochten wetenschappers thuis, en bedreigden journalisten – enkelen van hen wilden daarna niet zonder beveiliging hun werk doen.

De groepen die meedoen aan demonstraties tegen de overheid zijn divers en hebben diverse motieven. Naar dezelfde demonstraties kwamen zowel ondernemers die hun inkomen verloren, als spirituele groepen en anti-vaxers, die los moeten worden gezien van elkaar en van de hooligans en rechts-extremisten die soms bij dezelfde protesten aanhaakten.

Wel hebben veel actievoerders gemeen dat ze niet of nauwelijks worden gedreven door ideologie, maar vooral door het gevoel dat zij of anderen onrechtvaardig zijn behandeld of niet gehoord worden door de overheid.

Hun boosheid daarover richt zich niet alleen op beleid, maar soms ook op de mensen die daar in hun beleving voor verantwoordelijk zijn, een groep die sommigen van hen zien als 'de elite'. Daartoe rekent een deel van de actievoerders behalve politici ook ambtenaren, medici, wetenschappers en journalisten. Het wantrouwen tegen die groepen wordt aangewakkerd door desinformatie, misinformatie en complottheorieën. Een kleine groep actievoerders leeft, beïnvloed daardoor, inmiddels in hun eigen werkelijkheid.

Sociale media spelen een grote rol bij het organiseren van manifestaties, het delen van complotconstructies en het uiten van boosheid. Voor sommige actievoerders werkt het online delen daarvan als een uitlaatklep, bij anderen werkt het als een blaasbalg. Actievoerders delen ook veel informatie met elkaar op eigen kanalen, zonder enige remming.

Binnen de grote groep die zich op een democratische manier uit tegen de overheid (demonstraties, rechtszaken, eigen informatiekanalen), bestaat een radicale onderstroom van groepjes en eenlingen die verder gaan. Zij intimideren agenten en wetenschappers door (te dreigen) hun adressen online te zetten of ze thuis op te zoeken. Ze bedreigen wetenschappers en politici op sociale media, of GGD-medewerkers op straat. Of ze gebruiken daadwerkelijk geweld: het vernielen van teststraten.

Zulke acties, goedgepraat in een online omgeving waarin boosheid vaak wordt aangewakkerd en gericht is op personen, gecombineerd met aanhoudend en fel (fysiek) protest, verlagen voor sommige actievoerders de drempel voor intimidatie, bedreiging en geweld. Zo ontstaat een voedingsbodem voor (meer) extremisme, die de aandacht heeft van de AIVD, de Nationale Politie en de Nationaal Coördinator Terrorisbestrijding en Veiligheid (NCTV).

Antioverheids-extremisme en -activisme

De aanpak van het coronavirus bracht in 2020 mensen op de been, van wie sommigen extreem wantrouwend zijn en boos op de overheid. Enkele groepen riepen impliciet op tot vrijheidsberoving van politici.

Het coronavirus werkte bij sommige Nederlanders als een katalysator voor antioverheidsstemmingen. Extreem wantrouwen en verzet tegen de overheid zijn niet nieuw. Maar sinds de uitbraak van het virus is die weerstand wel breder en pluriformer.

Er is een onderscheid te zien tussen 'denkers' en 'doeners'. De denkers zijn veelal hoger opgeleid, en in publicaties of vanachter hun podcastmicrofoon delen ze antidemocratische ideeën met een steeds grotere groep volgers.

De doeners zijn uit op acties in de openbare ruimte. Hun gedachtegoed beperkt zich er soms toe dat ze vooral 'heel erg tegen' zijn, en ze zijn bereid te handelen. Groepen 'doeners' zoeken elkaar op. Maar door onderlinge wrijving slagen ze er zelden in structureel samen te werken.

De antioverheidsbeweging lijkt grotendeels activistisch. Actiegroepen organiseerden diverse demonstraties tegen (het coronabeleid van) de regering. Sommige demonstranten gebruikten daarbij geweld tegen de politie.

Ook roepen sommige aanhangers op sociale media op tot extremere acties – dat presenteren ze veelal als het 'opperen van ideeën'. Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat de organisaties en hun kopstukken dreigementen zullen uitvoeren. Antioverheids-extremisme kan de democratische rechtsorde structureel ondermijnen.

Links-extremisme en -activisme

Links protest uitte zich in 2020 vooral in burgerlijke ongehoorzaamheid en demonstraties op het gebied van antiracisme, klimaatbeleid en vreemdelingenbeleid. Bij acties trokken brede coalities van groepen samen op.

Links protest in Nederland is al geruime tijd vooral activistisch. Het uit zich, op incidenten na, vooral in demonstraties en acties van burgerlijke ongehoorzaamheid. Anders dan in het verleden zijn acties nauwelijks nog op personen gericht. Links-extremisme in Nederland kan wel eenvoudig weer oplaaien bij ontwikkelingen in de samenleving. De scheidslijn tussen activisme en extremisme is immers dun.

Veel acties en demonstraties van linkse protestgroepen draaiden in 2020 om antiracisme en het klimaat. Zo waren er antiracisme-acties in het kader van *Black Lives Matter*, Zwarte Piet en het koloniale verleden. Linkse en identitaire activisten hebben inmiddels een brede coalitie gevormd rond dit thema. Hun acties zorgen soms voor heftige tegenreacties en polarisatie.

Tegen het klimaatbeleid voerden links-activisten geregeld acties, georganiseerd door onder meer Extinction Rebellion. Een groots aangekondigde internationale campagne tegen Shell - *Shell must fall* - werd wegens corona teruggebracht tot kleinschaliger activiteiten,

zoals demonstraties en bekladdingen van benzinstations en kantoorgebouwen. Ook aan deze campagne deed een brede coalitie van activistische groepen mee.

Een kenmerk van zulke langdurige campagnes is dat ze activistisch beginnen, maar uit de hand kunnen lopen, en uitmonden in bijvoorbeeld vernielingen en brandstichting. Een voorbeeld is *Stop the war on migrants*, een campagne tegen defensieorderbedrijven die materieel leveren voor grensbewaking. Daarbij werden objecten vernield en in brand gestoken.

Lees meer op aivd.nl/extremisme

Jihadistisch terrorisme

De AIVD zag afgelopen jaar geen concrete dreigingsplot van jihadisten in Nederland. Toch blijft jihadisme de grootste dreiging voor de Nederlandse samenleving. Het is een beweging die zichzelf in oorlog beschouwt met onder meer Nederland, met de kennis om een aanslag te plegen.

Het aantal Nederlandse jihadisten bleef in 2020 stabiel - tussen de vijf- en zeshonderd jihadisten in Nederland en zo'n 150 in het buitenland. Dat de beweging nauwelijks groeide, komt door een gebrek aan leiders en door interne verdeeldheid en fragmentatie. Daardoor, en door een groter veiligheidsbewustzijn, treedt de beweging minder naar buiten en bereikt ze minder mensen met haar boodschap.

Van (netwerken van individuele) Nederlandse jihadisten gaat evenwel blijvend dreiging uit. Ze beschouwen zichzelf in oorlog met het Westen, waaronder Nederland. Het plegen van terroristische aanslagen wordt aangemoedigd en goedgepraat, en binnen de Nederlandse beweging is de kennis en ervaring om een aanslag te plegen.

Het aantal aanhangers dat uiteindelijk bereid is geweld te gebruiken is klein, maar het gaat om een onvoorspelbare groep. De beweging was in 2020 niet heel anders dan in 2019 en 2018. En toen waren er in Nederland meerdere geweldsdreigingen, verstoorde de AIVD aanslagplannen, en werd in Utrecht een aanslag gepleegd op inzittenden van een tram.

De komende jaren kunnen bepalend zijn voor de jihadistische dreiging in Nederland. De internationale situatie is daarop sterk van invloed. Een herleving van Islamitische Staat (ISIS) of een nieuw strijdgebied kan jihadisten in Nederland mobiliseren, en ervoor zorgen dat de dreiging sterk toeneemt. De terugkeer van uitreizigers en de vrijlating van jihadisten die nu nog in een Nederlandse gevangenis zitten kan daaraan bijdragen.

Nederlandse jihadisten nemen ook deel aan de strijd in conflictgebieden. En ze kunnen op niet-gewelddadige wijze bijdragen aan de strijd en aan het in stand houden van de beweging.

Onder meer door terroristische organisaties in het buitenland te ondersteunen, propaganda te verspreiden en gedetineerde geestverwanten te ondersteunen.

Om zicht te krijgen op die verschillende dreigingen doet de AIVD daarom ook buiten Nederland onderzoek naar Al Qaida en ISIS – de belangrijkste drijvende krachten achter de wereldwijde beweging – en naar gelieerde netwerken en groepen in Europa. Meer daarover is te lezen in het hoofdstuk over internationale dreigingen en politieke veiligheidsbelangen op pagina 8.

Lees meer op aivd.nl/terrorisme

Radicale islam

De AIVD onderzoekt radicale islamitische bewegingen die een bedreiging kunnen zijn voor de Nederlandse democratische rechtsorde. Dit jaar ging de dienst verder met het onderzoek naar het wahhabi-salafisme. Aanjagers daarvan proberen via onderwijs en geld overwicht te krijgen. Het blijkt een minderheid met een disproportioneel grote invloed.

Aanjagers van het wahhabi-salafisme hebben ideeën die haaks staan op de democratische rechtsorde. Die ideeën kunnen op termijn haat, intolerantie en intimidatie bevorderen. De eerste slachtoffers daarvan zijn andersdenkende moslims in Nederland, die beperkt worden in hun keuzevrijheid. Maar ook andersgelovigen en niet-gelovigen.

De aanjagers erkennen niet de legitimiteit van onder meer de grondwet, de overheid, de politie, de rechtspraak en democratische processen – wat we de democratische rechtsorde noemen. Dat kan voor anderen een voedingsbodem zijn om te radicaliseren naar het gewelddadig jihadistisch gedachtegoed.

De AIVD keek bij het onderzoek naar wahhabi-salafisme in het bijzonder naar onderwijs en aanjagers en naar inmenging en ongewenste buitenlandse financiering.

Informeel wahhabi-salafistisch onderwijs

Veel van wat wahhabi-salafistische aanjagers doen, is erop gericht aan kinderen een versie van de islam te onderwijzen die zwart-wit is en intolerant – ook ten aanzien van onze democratische grondrechten. Die informele buitenschoolse lesprogramma's propageren afkeer van democratische waarden en de Nederlandse samenleving. Uit onderzoek blijkt dat de lessen zich ook op de ouders richten.

De buitenschoolse lesprogramma's dragen eraan bij dat de veelal jonge kinderen, van 5 tot 16 jaar, sociaal geïsoleerd raken. Dit kan ertoe leiden dat kinderen afstand nemen van de Nederlandse samenleving, en het gevaar bestaat dat dit op termijn de sociale cohesie aantast en de democratische rechtsorde ondergraaft.

De groep wahhabi-salafistische aanjagers is beperkt, maar hun aantrekkingskracht is groot dankzij goed verzorgde programma's, mooie websites en kwaliteitsonderwijs – er zijn wachtlijsten. Ze krijgen daarvoor financiering, zowel uit eigen kring als uit het buitenland.

Ongewenste buitenlandse financiering en inmenging

De Tweede Kamer organiseerde in 2020 de Parlementaire Onderzoekingscommissie Ongewenste Beïnvloeding uit onvrije landen. De toenmalig directeur-generaal van de AIVD werd daarbij gehoord. Hij vertelde de commissie dat aanhangers van het wahhabi-salafisme in Nederland een concurrentievoordeel hebben ten opzichte van andersdenkenden in de islam.

Omdat financiers uit de Golfstaten ze geld verstrekken, kunnen ze een koppositie verwerven als aanbieder van informeel religieus onderwijs. Ook online hebben ze een disproportioneel grote invloed op de moslimgemeenschap.

De financiers zijn vaak charitatieve instellingen die zich ook richten op missionaire activiteiten (dawa). Nederland vraagt de Golfstaten om transparantie daarover, maar de betreffende landen hebben niet altijd zicht op de activiteiten van de charitatieve instellingen, of ze willen die om andere redenen niet aan banden leggen. In 2021 zet de AIVD het onderzoek naar buitenlandse financiering voort. Ook zal de dienst de aard en reikwijdte van ideologische beïnvloeding onderzoeken.

- De AIVD gebruikt voortaan de term wahhabi-salafisme om een specifieke vorm van salafisme aan te duiden die mogelijk leidt tot ondermijning van de democratische rechtsorde. Lees meer over wat deze stroming kenmerkt op aivd.nl/radicale-islam

PKK

De Koerdische Arbeiderspartij (PKK) gebruikte ook in 2020 geen geweld in Nederland. Gewelddadige acties hier zijn in de toekomst evenmin waarschijnlijk omdat de organisatie hoopt steun te verwerven.

De PKK is actief in Turkije, maar de AIVD acht het niet waarschijnlijk dat de organisatie gewelddadige acties zal plegen in Nederland en Europa, omdat het als doel heeft hier erkend te worden als gesprekspartner voor de Koerdische zaak. Daartoe hoopt de PKK op termijn geschrappt te worden van de EU-lijst van terroristische organisaties.

Internationale dreigingen en politieke veiligheidsbelangen

2

De AIVD beschermt Nederland door (ongeziene) dreigingen tegen de nationale veiligheid te onderzoeken. De AIVD en de MIVD onderzoeken bovendien samen of in nauwe afstemming ook heimelijke, politieke intenties van andere landen die Nederlandse belangen kunnen schaden – hier en in het buitenland.

De verkregen politieke inlichtingen helpen ministeries bij het maken en aanscherpen van beleid. De ministers van Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Defensie, en de minister-president wijzen samen aan waar de dienst in het buitenland onderzoek naar doet. Dit hoofdstuk behandelt welke internationale dreigingen de AIVD in 2020 onderzocht.

De AIVD krijgt bij onderzoeken onder meer informatie van buitenlandse diensten, menselijke bronnen en door naslag in open bronnen. Zo nodig mag de dienst mensen volgen, telefoongesprekken afluisteren en hacken. Meer over hoe vaak de AIVD dat doet en welke regels de dienst daarbij volgt is te lezen in het hoofdstuk Toezicht en organisatie op pagina 18.

De digitale component van spionage

Steeds meer spionage – economisch en politiek – gebeurt digitaal. Onder meer Rusland probeert op grote schaal of het andermans ICT-systemen kan binnendringen. Het beveiligingslek bij Citrix illustreert de omvang van het probleem. Duizenden bedrijven en overheden ondervonden hiervan hinder of werden zelfs gecompromitteerd.

De AIVD zag in 2020 meer zogeheten *supply-chainaanvallen* door statelijke actoren. Daarbij breekt de actor in op het computernetwerk van een toeleverancier van een bedrijf of overheidsinstelling. Via die, soms minder goed beveiligde, toeleverancier komt de actor makkelijker binnen bij zijn echte doelwit.

Met name Rusland deed dat in 2020, wereldwijd en op grote schaal. Het land richtte zich vooral op overheidsinstanties. Afgelopen jaar viel het land daarnaast bedrijven aan. De AIVD en MIVD stelden vast dat onder meer Russische statelijke actoren een kwetsbaarheid in Citrix-software op grote schaal hadden misbruikt.

Statale actoren kregen in 2020 aanzienlijk meer aanvalsmogelijkheden voor digitale spionage. Omdat zoveel mensen thuiswerkten, waren bedrijven afhankelijker van software waarmee je op afstand kunt inloggen op het bedrijfsnetwerk.

Diverse statale actoren zagen in de coronacrisis een goede gelegenheid om (*spear*)*phishingmails* te versturen. Dit zijn e-mails die zogenaamd informatie bevatten over het coronavirus, maar door de actor worden gebruikt om data stelen of malware te installeren. Bovendien nam de dreiging van digitale spionage toe voor overheidsorganisaties, kennisinstellingen en bedrijven die betrokken waren bij de bestrijding en preventie van het coronavirus.

Digitale aanvallen, met name als ze gericht zijn tegen de Nederlandse vitale infrastructuur, kunnen ook worden gebruikt als voorbereidingshandelingen voor sabotage. De AIVD blijft hierop alert.

Lees meer op aivd.nl/spionage

Trend: Spionage bedreigt de Nederlandse economische veiligheid

De economische veiligheid van Nederland loopt risico door landen die technologie en kennis probeerden te stelen. China is op dat vlak de grootste bedreiging. De AIVD verstoorde in 2020 de activiteiten van een Russische inlichtingsofficier. In 2021 gaat de AIVD structureel meer onderzoek doen naar economische veiligheid. Dat zal bijdragen aan het onderkennen, voorkomen en tegengaan van activiteiten die Nederlandse belangen bedreigen.

Nederland hoort bij de meest ontwikkelde landen ter wereld op het gebied van economie, wetenschap en techniek. Dat maakt het een doelwit voor staten die technologie en kennis willen stelen. China is op dat vlak de grootste bedreiging. De meeste (digitale) spionage van dat land is erop gericht de eigen economie te laten groeien. Het bemachtigen van kennis en technologie is daarbij een speerpunt. Het land toonde in 2020 wereldwijd interesse in de semiconductorindustrie, de telecomsector, bio-farmaceutica en biotechnologie.

Ook Rusland spioneerde in 2020 bij technologiebedrijven in Nederland. In december verstoorde de AIVD het werk van een Russische inlichtingsofficier. Hij had een aanzienlijk, clandestien netwerk van meer dan tien personen die werkten of hadden gewerkt in de Nederlandse hightechsector.

Dat netwerk gebruikte hij om gevoelige informatie te krijgen over onder meer nanotechnologie, halfgeleiders, kunstmatige intelligentie en dualuse-technologie. Hij betaalde sommige personen voor die informatie.

De inlichtingsofficier opereerde onder een diplomatieke dekmantel. In werkelijkheid werkte hij voor de civiele inlichtingendienst SVR. Hij is tot persona non grata verklaard en heeft het land verlaten. Dat geldt ook voor een tweede Russische inlichtingsofficier die ondersteunend werk deed.

De AIVD heeft de verstoringsoperatie publiek gemaakt om Rusland het signaal te geven dat zulke inlichtingenactiviteiten niet worden getolereerd. En om bedrijven en burgers bewuster te maken van het bestaan van economische spionage. Het kabinet onderzoekt momenteel op welke manier spionage strafbaar kan worden gesteld.

De AIVD zag in 2020 een succesvolle cyberaanval uit Noord-Korea. De dienst zag ook dat Iraanse hackers probeerden intellectueel eigendom te stelen van Nederlandse universiteiten.

Ook legitieme investeringen en overnames kunnen de Nederlandse economie bedreigen, als daarbij de exclusiviteit van intellectueel eigendom verloren gaat. Zulke investeringen en overnames zijn niet per se bedoeld om de Nederlandse economie schade toe te brengen, maar dat kan wel het resultaat ervan zijn.

Landen kunnen de Nederlandse economie ook schade toebrengen door bijzondere technologie te kopen en uit te dokteren hoe die werkt – reverse engineering. Ook bestaat het risico dat werknemers van buitenlandse vestigingen Nederlandse bedrijfsinformatie stelen. Daarop is niet altijd goed toezicht.

Lees meer op aivd.nl/economische-veiligheid

Misbruik infrastructuur

De AIVD betrapte diverse landen die in Nederland ICT-infrastructuur huurden om cyberaanvallen te plegen.

De dienst zag in 2020 dat Noord-Korea Nederlandse ICT-infrastructuur huurde om cyberaanvallen te kunnen uitvoeren. Eerder deden China, Iran, Rusland en Turkije dat. De AIVD heeft die aanvallen onderzocht, om beter te zien welke bedoelingen en cybercapaciteiten die landen hebben, en hoeveel activiteiten ze ondernemen. Misbruik van Nederlandse ICT-infrastructuur tast de soevereiniteit en digitale autonomie van ons land aan, en kan de reputatie van Nederland beschadigen als er niets aan wordt gedaan. Na het onderzoek heeft Nederland waar nodig en wenselijk slachtoffers op de hoogte gebracht en servers offline gehaald.

Politieke spionage

Rusland zocht politieke inlichtingen om samenwerking tussen landen te ondermijnen. China vergaarde op grote schaal persoonsgegevens. Die gebruikt het land onder meer om digitale aanvallen te kunnen doen.

Landen spioneren om uiteenlopende redenen – om betere keuzes te kunnen maken, of om politieke besluiten van andere landen te beïnvloeden bijvoorbeeld. Rusland leek in 2020 vooral op zoek naar politieke inlichtingen om zo de democratische rechtsorde in andere landen te ondermijnen. Ook gebruikt het land buitgemaakte informatie om internationale samenwerking dwars te zitten – met name binnen de EU en de NAVO.

De AIVD zag dat Chinese actoren afgelopen jaar weer op grote schaal persoonsgegevens vergaarden. Onder meer reis-, visa-, paspoort-, vlucht-, telefoon-, en medische informatie. China haalt ook persoonsgegevens uit profielen op sociale media en andere openbare bronnen. Dat bleek toen bij een datalek bekend werd dat China de *overseas key influential* database bijhoudt: een databank met de gegevens van 2.4 miljoen invloedrijke personen.

Bij het vergaren van persoonsgegevens kiezen Chinese actoren ook doelwitten in Nederland. Ook als zij doelwitten in het buitenland infiltreren, kunnen ze daarbij persoonsgegevens van Nederlanders buitmaken.

China gebruikt buitgemaakte persoonsgegevens onder meer om profielen te maken van medewerkers van bedrijven en instellingen waar het land digitaal wil inbreken. De wereldwijde, grootschalige vergaring van persoonsgegevens door Chinese actoren is daarom een bedreiging voor de Nederlandse veiligheid.

Heimelijke politieke beïnvloeding en desinformatie

Rusland verspreidde desinformatie over het neerhalen van vlucht MH17, onder andere via onlinemediaplatforms. China probeerde twijfel te zaaien over de oorsprong van het coronavirus en over de Europese aanpak ervan.

De AIVD spreekt van heimelijke politieke beïnvloeding als landen hun buitenlandse, politieke belangen behartigen op een offensieve manier, maar dat proberen te verbergen. Bijvoorbeeld door desinformatie te verspreiden. Inlichtingendiensten spelen daarbij vaak een rol.

Vooraf Rusland probeert in Nederland zo politieke processen te beïnvloeden. Het land probeert het beeld te kleuren dat mensen hebben van het neerhalen van vlucht MH17 boven Oekraïne in 2014. In maart begon het Nederlandse strafproces tegen vier verdachten in deze zaak. Rusland houdt dat proces nauwlettend in de gaten.

Gedurende het jaar organiseerde het land meerdere evenementen om de 'ondeugdelijkheid' aan te tonen van het werk van het Joint Investigation Team (JIT). De Russische militaire inlichtingendienst GRU verspreidde desinformatie over het MH17-onderzoek via onder meer het mediaplatform Bonanza Media. Dat publiceerde verschillende JIT-documenten.

Rusland blijft kritiek uiten op de Nederlandse conclusies over het neerhalen van vlucht MH17. Vaak met de toevoeging dat Oekraïne meer blaam treft dan het krijgt— dat het land het luchtruim volledig had moeten sluiten.

Heimelijke beïnvloeding gaat soms samen met openlijke propaganda. China probeerde in 2020 in Nederland en elders beeldvorming te beïnvloeden rond het coronavirus. Dat deed het land met propaganda, die in de loop van het jaar offensief werd: uitingen prezen de Chinese aanpak, en zaaiden twijfel over de oorsprong van het virus en de aanpak van Europese landen.

Jihadistisch terrorisme in internationaal perspectief

Al Qaida en ISIS staan (lokaal) onder druk, maar blijven zich inspannen om het type infrastructuur op te bouwen dat aanslagen tegen het Westen mogelijk maakt.

Jihadisten pleegden afgelopen jaar diverse aanslagen in Europa. Onder meer in Parijs, Nice, Wenen en Lugano. Waarschijnlijk werd geen van deze aanslagen rechtstreeks aangestuurd door Al Qaida of ISIS.

Beide terroristische organisaties staan lokaal onder druk. Het leiderschap van ISIS probeert de organisatie weer op te bouwen en versterken in Syrië en Irak, en in diverse provincies daarbuiten. De anti-ISIS coalitie van onder meer de Verenigde Staten, Europese en islamitische landen, hindert de terroristische organisatie daarbij. Dat heeft de capaciteiten van ISIS mogelijk tijdelijk verlamd, ook in het Westen.

Al Qaida staat onder druk in Noordwest-Syrië – een van de belangrijkste strijdtoneelen voor de organisatie. Leaders en aanslagplanners van Al Qaida worden stelselmatig aangehouden of gedood. Dat gebeurt bij lokale conflicten met voorheen aan hen gelieerde groeperingen of bij Amerikaanse luchtaanvallen. Hierdoor is de dreiging voor het Westen, waaronder Nederland, op dit moment afgenomen.

Een aantal Al Qaida leiders is mogelijk uit Syrië gevlucht, en zal elders wellicht plannen voortzetten. Ook zijn er aanwijzingen dat beide terroristische organisaties zich blijven inspannen om het type infrastructuur op te bouwen dat aanslagen in het Westen mogelijk maakt. Beide organisaties tonen zich veerkrachtig. En ISIS bleek afgelopen jaar in staat anderen te inspireren om in hun naam aanslagen te plegen tegen het Westen.

Lees meer op aivd.nl/terrorismen

Druk op Nederlanders met wortels in het buitenland

Diverse landen zochten in diasporagemeenschappen in Nederland naar tegenstanders van hun regime. Dat kan mensen hier minder vrij maken in hun doen en laten.

Onder meer Turkije, Iran en China hielden hun diaspora in Nederland in de gaten. Ze verzamelden inlichtingen over tegenstanders van het regime, en gebruikten daarvoor menselijke bronnen en digitale middelen.

Staatelijke actoren proberen onder meer reis- en persoonsgegevens van dissidenten te krijgen en zicht te houden op hun gedrag. Ze zetten critici van het regime onder druk, en proberen ook de gemeenschap druk op hen te laten uitoefenen. Veel leden van de diaspora hebben familie of bezit in hun land van herkomst – dat wordt vaak tegen ze gebruikt.

De invloed die landen uitoefenen op gemeenschappen in Nederland kan hier spanningen geven. Ook kan het ervoor zorgen dat mensen zich niet meer vrij durven te uiten. Daar komt bij dat sommige overheden bereid zijn geweld te gebruiken tegen critici in het buitenland. In het uiterste geval zijn leden van een diaspora hun leven niet zeker.

Dreigingen wegnemen en helpen voorkomen

Als de AIVD dreigingen ontdekt binnen of buiten Nederland, waarschuwt de dienst partners die daartegen kunnen optreden. Dit hoofdstuk beschrijft wanneer en op welke manier dat in 2020 gebeurde. De AIVD heeft ook een aantal unieke afdelingen die eraan werken gevaren voor het land te beperken en voorkomen. Dit hoofdstuk bespreekt ook wat zij in 2020 deden.

Anderen in staat stellen tegen dreigingen op te treden

AIVD kan zelfstandig dreigingen tegengaan door te verstoren, netwerken te ontmantelen of zaken in de openbaarheid te brengen. Maar vaker waarschuwt de dienst bij potentiële dreigingen partners, die daartegen bij uitstek kunnen optreden.

Zo'n waarschuwing kan urgent en specifiek zijn – bijvoorbeeld als een terroristische aanslag dreigt of als een hack is gepleegd. Maar het gaat ook om geleidelijke processen die het voortbestaan bedreigen van de democratische rechtsorde en de staatsveiligheid.

De dienst heeft specifieke manieren om partners op een dreiging te wijzen. Dat kan in een gesprek, via ambtsberichten en inlichtingenrapporten. Een partner heeft dan de informatie die hij nodig heeft om op basis daarvan actie te ondernemen.

De politie en het Openbaar Ministerie kunnen na een ambtsbericht van de AIVD bijvoorbeeld een strafrechtelijk onderzoek beginnen. Gemeenten kunnen subsidies intrekken of gebouwen sluiten. De Immigratie en Naturalisatiedienst kan een verblijfsvergunning intrekken. Een ministerie kan een vergunning weigeren, of een bedrijf kan het contact verbreken met verdachte partijen.

Tabel 1: uitgebrachte inlichtingenrapporten in 2020

Totaal	603
Waarvan inlichtingenberichten	500 (134 daarvan in samenwerking met de MIVD)

Trend: de invloed van het coronavirus op het werk van de AIVD

Door het coronavirus en de lockdown die erop volgde, nam activisme in Nederland toe. Jihadisten waren meer aan huis gebonden. Inlichtingsofficieren konden minder reizen. Cyberaanvallen namen toe en de AIVD moest soms anders werken.

Het coronavirus bracht nieuw werk met zich mee voor de AIVD. Zo werd de dienst gevraagd mee te denken over de beveiliging van coronavaccins en de ontwikkeling van de CoronaMelder app – meer daarover is in dit hoofdstuk te lezen.

Het regeringsbeleid om het coronavirus in te dammen was een katalysator voor antioverheids sentiment. Verschillende groepen activisten vonden bovendien dat de crisis het falen blootlegde van het huidige systeem, en ze gebruikten de virusuitbraak om hun ideologie kracht bij te zetten.

De lockdown dempte de jihadistische terroristische dreiging in Nederland, omdat jihadisten in binnen- en buitenland vaker thuis zaten en minder kans hadden elkaar te ontmoeten. Dat droeg eraan bij dat ze hun boodschap minder konden verspreiden.

Ook buitenlandse inlichtingendiensten werden door de virusuitbraak beperkt in wat ze fysiek konden doen. Reisbeperkingen maakten in- en uitreizen een deel van het jaar moeilijker voor inlichtingsofficieren. Dat probeerden diensten te compenseren door vaker digitaal te spioneren – wat een gering afbreukrisico heeft en doorgaans minder geld kost.

Er waren ook meer cyberaanvallen, omdat bedrijven en overheden in 2020 zoveel afhankelijker waren van software waarmee op afstand kan worden ingelogd. Lang niet alle software die bedrijven gebruikten voor thuiswerken was veilig.

De AIVD onderkent niet alleen dreigingen, de dienst adviseert ook bedrijven, universiteiten en overheid over veiligheid. Maar veel bijeenkomsten daarover konden juist niet doorgaan. Dat heeft de dienst proberen op te lossen met meerdere, kleinere bijeenkomsten. Het werk van de AIVD is het hele jaar doorggegaan, al was het in aangepaste vorm.

Tabel 2: uitgebrachte ambtsberichten in 2020

Ambtsberichten OM	27 (21 daarvan specifiek over jihadisme)
Ambtsberichten IND	8
Ambtsberichten BZ	22
Ambtsberichten burgemeesters	0
Overige ambtsberichten	6
Totaal	63

Lees meer op aivd.nl/ambtsbericht

Tabel 3: aantal schriftelijke dreigingsproducten

2020	76
------	----

Veiligheidsonderzoeken

Omdat de luchtvaartsector hard is getroffen door de coronapandemie, deed de Unit Veiligheidsonderzoeken in 2020 duizenden onderzoeken minder dan in de voorgaande jaren. Er komt meer maatwerk voor kandidaten die in het buitenland hebben verbleven, en de unit ontwikkelde verder.

De Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO) onderzoekt of mensen die een zogeheten vertrouwensfunctie hebben, of daarop solliciteren, geen veiligheidsrisico vormen. Mensen in vertrouwensfuncties hebben toegang tot geheimen, of zijn in een positie waarin ze de nationale veiligheid kunnen schaden. Bijvoorbeeld bij de Rijksoverheid, de luchtvaart en bedrijven die aan vitale processen werken.

De UVO is een gezamenlijke unit van de AIVD en de MIVD. In 2020 is de unit verder doorontwikkeld. Zo zijn interne processen verbeterd en zoveel mogelijk gelijkgetrokken tussen de teams.

De AIVD heeft in 2020 32.674 veiligheidsonderzoeken afgerond. Dat zijn er 13.829 minder dan in 2019. De daling komt vooral doordat minder onderzoeken nodig waren voor de luchtvaartsector. Die is hard getroffen door de coronapandemie.

Gemiddeld 90 procent van de veiligheidsonderzoeken die de UVO doet, moet binnen de wettelijke beslistermijn van acht weken zijn afgehandeld. De AIVD voldeed aan die doelstelling, met een percentage van 92 procent.

De Unit Veiligheidsonderzoeken kan per 1 januari 2021 meer maatwerk leveren bij buitenlands verblijf van een (kandidaat) vertrouwensfunctionaris. Daartoe is op 3 december 2020 de nieuwe Beleidsregel veiligheidsonderzoeken gepubliceerd.

Onder het mandaat van AIVD doen ook de Nationale Politie en de Koninklijke Marechaussee (KMar) veiligheidsonderzoeken. Die worden in het overzicht hieronder apart behandeld.

Er zijn drie categorieën voor onderzoeken, afhankelijk van de aard van de vertrouwensfunctie: het A-, B- en C-onderzoek. Het A-onderzoek is het meest diepgaand. Na een positief afgerond onderzoek krijgt de kandidaat een 'verklaring van geen bezwaar' (VGB).

Tabel 4: afgeronde veiligheidsonderzoeken door AIVD en gemandateerde partijen

Onderzoeken	Positieve besluiten	Negatieve besluiten	Totaal
A-niveau door AIVD	2.122	8	2.130
B-niveau door AIVD	5.695	80	5.775
B-niveau door AIVD overgenomen van KMar en Nationale politie	1.276	582	1.858
C-niveau door AIVD	513	3	516
Totaal door AIVD	9.606	673	10.279
B-niveau door KMar en Nationale Politie	22.395	0*	22.395
Totaal aantal onderzoeken	32.001	673	32.674

* De Nationale Politie en de KMar geven zelf geen negatieve besluiten af. Bij twijfel bij een veiligheidsonderzoek op B-niveau dragen ze het onderzoek over aan de AIVD. Eventuele negatieve besluiten worden dan meegerekend bij de negatieve besluiten van de AIVD. Dat verklaart de 0 hier.

Tabel 5: afhandeling van bezwaar- en (hoger)beroepsprocedures naar aanleiding van besluiten veiligheidsonderzoeken

	Binnengekomen bezwaren	Beslissing op bezwaar	Beslissing op beroep	Beslissing op hoger beroep
Ongegrond	-	35	5	2
Gegrond	-	13	1	1
Niet-ontvankelijk	-	13	0	0
Ingetrokken	-	7	0	0
Totaal	42	68	6	3

Lees meer op aivd.nl/veiligheidsonderzoeken

Bijzondere informatie beveiligen

Onder meer de ontwikkelaars van de CoronaMelder-app, departementen met thuiswerkende ambtenaren en farmaceutische bedrijven die werken aan (de distributie van) vaccins, deden een beroep op de speciale kennis van het Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging van de AIVD.

Het Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging (NBV), onderdeel van de AIVD, is de nationale autoriteit voor het beveiligen van digitale processen en vertrouwelijke en geheime informatie. Elk jaar is er meer vraag naar advies over informatieveiligheid.

In 2020 ondersteunde de AIVD het ministerie van Volksgezondheid bij de veilige ontwikkeling van applicaties, waaronder de CoronaMelder app. Ook hielp de AIVD de farmaceutische industrie digitaal weerbaarder te worden. Bovendien evalueerde de dienst verschillende thuiswerkoplossingen waarmee de Rijksoverheid werkt.

De AIVD doet onderzoek naar de veiligheid van de Nederlandse telecom-infrastructuur, waaronder de toekomstige 5G-infrastructuur. De dienst actualiseerde afgelopen jaar het dreigingsbeeld daarvoor, en werkte verder aan maatregelen die deze infrastructuur veiliger maken. De dienst hielp in 2020 ook bij het oplossen van diverse cyberincidenten. Waaronder een kwetsbaarheid die in januari werd ontdekt in enkele toepassingen van Citrix.

De uitvoering van de Nationale Cryptostrategie (NCS) werd in 2020 vertraagd door de coronapandemie. De strategie, die sinds 2019 bestaat, beschrijft hoe het NBV betrouwbare beveiligingsmiddelen voor zeer gevoelige informatie kan laten ontwikkelen. En hoe om te gaan met de kwetsbare leveranciersbasis voor beveiligingsmiddelen.

Het NBV onderhandelt samen met de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie met andere landen over informatiebeveiligingsverdragen. Daarin worden afspraken gemaakt over de beveiliging en uitwisseling van vertrouwelijke en geheime informatie. In 2020 zijn verdragen met Spanje en Estland afgerond op onderhandelaarsniveau. Ook heeft de AIVD verdragen met andere landen voorbereid. De AIVD bracht nieuwe evaluatiecriteria (NEC2020) uit voor de ontwikkeling van veilige informatiebeveiligingsproducten voor de Nederlandse overheid.

Lees meer op aivd.nl/informatiebeveiliging

Helpen waken over de veiligheid van hoogwaardigheidsbekleders en organisaties

Antioverheidsactivisten waren een potentiële dreiging voor politici. Statische actoren waren een potentiële dreiging voor onder meer het MH17-proces en de organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens.

Het stelsel bewaken en beveiligen probeert dreigingen weg te nemen tegen hoogwaardigheidsbekleders en diensten. Zoals politici, leden van het Koninklijk Huis, diplomaten en internationale organisaties.

De AIVD maakt hiertoe risicoanalyses, dreigingsanalyses en dreigingsinschattingen. Op basis daarvan besluit de NCTV of voor hoogwaardigheidsbekleders (extra) beveiliging nodig is.

In 2020 schatte de AIVD in dat antioverheids-activisten vaker een potentiële dreiging waren voor politici, Prinsjesdag en – in mindere mate – voor diplomatieke objecten in Nederland.

Ook statelijke actoren (landen, of organisaties die namens een land optreden – zoals een inlichtingendienst) speelden een grotere rol in het dreigingsbeeld. Zij waren een potentiële dreiging voor diplomaten, diplomatieke objecten en internationale organisaties. En in het bijzonder voor het MH17-straftproces en de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens (OPCW).

Het stelsel bewaken en beveiligen wordt momenteel toekomstbestendig gemaakt onder de leiding van de NCTV. Een onafhankelijke commissie komt daartoe met een voorstel. De AIVD heeft in 2020 aangegeven dat het essentieel is dat het stelsel ook aandacht heeft voor digitale dreiging en spionage.

Lees meer op aivd.nl/bewakenenbeveiligen

Bedrijven en overheid adviseren over beveiliging

Experts van de AIVD keken naar de veiligheid van de opslaglocaties van coronavaccins. Ook sprak de dienst met universiteiten over het veilig houden van wetenschappelijke kennis.

De AIVD adviseert de overheid en bedrijven over hoe ze veiliger kunnen werken, vooral aan processen die vitaal zijn voor Nederlanders. In 2020 speelde de dienst een grote rol bij het bevorderen van de veiligheid van de farmaceutische sector. Dat was acuut nodig door de coronapandemie. De dienst gaf de sector informatie en concrete adviezen over dreigingen.

Op verzoek van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid waren experts van de dienst betrokken bij de veiligheid van de opslaglocaties van vaccins. En toen de regering een vaccinatiestrategie maakte, dachten we mee over het dreigingsbeeld.

De dienst adviseert Nederlandse universiteiten over het veilig houden van wetenschappelijke kennis, onder meer met een serie kennisveiligheidsdialogen. Eind 2020 had de AIVD, samen met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, met bijna alle universiteiten in Nederland op bestuurlijk niveau gesproken. In 2021 gaat de dienst daarmee verder.

Samen reageren bij cyberaanvallen

Om snel en gecoördineerd te kunnen reageren op cyberdreigingen en -incidenten, gaan inlichtingendiensten en politie voortaan vanuit een gedeelde locatie informatie delen bij cyberdreigingen.

De AIVD, MIVD, Nationale Politie, het OM en het Nationaal Cyber Security Centrum werkten al langer samen bij cyberdreigingen, in de cyber intel/info cel. Sinds 2020 delen ze ook één ruimte. Dat heeft het voordeel dat de samenwerkende partijen sneller en beter gecoördineerd kunnen reageren bij dreigingen. Politie- en inlichtingenonderzoeken kunnen beter op elkaar worden afgestemd, en de overheid kan eenduidiger communiceren over cyberdreigingen.

Helpen voorkomen dat landen massavernietigingswapens krijgen.

De AIVD en de MIVD onderzochten netwerken die aan de kennis en materialen probeerden te komen om massavernietigingswapens te ontwikkelen. Door tussenkomst van de diensten zijn meerdere verwervingspogingen gefrustreerd.

De gezamenlijke Unit Contraproliëratie (UCP) van de AIVD en de MIVD onderzoekt hoe landen kennis en goederen proberen te krijgen die ze nodig hebben om massavernietigingswapens te maken. Landen als Syrië, Pakistan, Iran en Noord-Korea probeerden ook afgelopen jaar in Europa en Nederland zulke goederen en technologie te verwerven.

De unit deed in 2020 intensief onderzoek naar meerdere netwerken die daarin een rol speelden. Deze netwerken zijn zeer actief, en gebruiken allerlei tussenhandelaren en transporteurs in Europese landen. Met de onderzoeken helpt de unit het ministerie van Buitenlandse Zaken besluiten te nemen over het al dan niet toekennen van exportvergunningen voor goederen. De tussenkomst van de MIVD en AIVD heeft afgelopen jaar meerdere verwervingspogingen gefrustreerd en gestopt.

Lees meer op aivd.nl/massavernietigingswapens

4 Toezicht en organisatie

Bij het bijzondere werk van de AIVD hoort bijzonder toezicht. Dit hoofdstuk beschrijft wat de AIVD in 2020 deed om te voldoen aan de recentste wettelijke eisen, wat onze toezichthouder en toetsingscommissie vinden van ons werk, en hoe we omgingen met bulkdata. Ook beschrijft het kerncijfers en belangrijke gebeurtenissen voor de organisatie.

Toezicht op het werk van de AIVD

Twee onafhankelijke instanties toetsen en houden toezicht op het werk van de AIVD. Dat is belangrijk voor de legitimatie van ons werk. In 2020 gebeurde dat toezicht steeds meer in real time.

De Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) beoordeelt vóór de dienst bijzondere bevoegdheden inzet of verlengt, of het rechtmatig is dat de minister daarvoor toestemming heeft gegeven. De commissie beoordeelt bijvoorbeeld of het inbreken in een computer echt noodzakelijk is bij een spionageonderzoek, of dat lichtere middelen ook volstaan. Als de TIB zegt dat niet-rechtmatig toestemming is gegeven, mag de AIVD de voorgenomen inzet niet doen.

De TIB publiceert een openbaar jaarverslag met haar bevindingen. In het jaarverslag over 2020 oordeelt de TIB dat de AIVD procentueel iets vaker onrechtmatig toestemming kreeg voor een voorgenomen inzet: in 1,9 procent van alle gevallen, in plaats van 1,7 procent.

Voorop staat dat de AIVD streeft naar rechtmatigheid. Daarbij is het belangrijk de groei van 0,2 procentpunt in context te zien: de dienst deed in 2020 meer verzoeken dan in 2019, die waren bovendien complexer van aard, én er werden gedetailleerder vragen over gesteld.

Het ging bij niet-rechtmatigheid in het algemeen vooral om niet-volledige onderbouwing. Na aanpassingen beoordeelde de TIB dan ook 69 procent van die verzoeken alsnog als rechtmatig.

In haar jaarverslag schrijft de TIB verder dat de AIVD de eerdere kwaliteitsverbetering van de verzoeken heeft vastgehouden.

De dienst ziet daarin het resultaat van alle tijd, inzet en capaciteit die zijn gestoken in verbetering. Ook juist de toetsing van de TIB heeft bijgedragen aan het goede resultaat en het vasthouden van die kwaliteit.

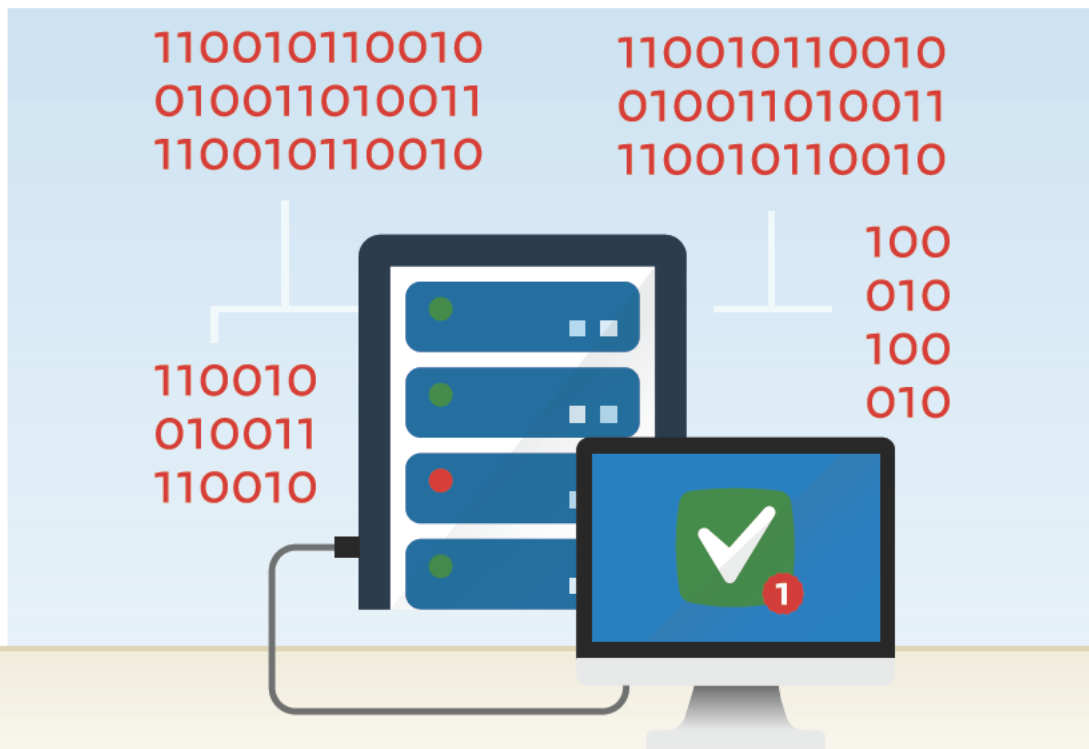
De Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) controleert of de dienst handelt binnen de kaders van de wet. Dat varieert van het achteraf controleren of een operatie rechtmatig is uitgevoerd, en of gegevens op tijd zijn vernietigd, tot de implementatie van de Wiv 2017.

De CTIVD heeft voor haar werk toegang tot alle AIVD-systemen en is ook steeds meer in staat *in real time* mee te kijken met ons werk. Hierdoor wordt het toezicht van de CTIVD effectiever. Het werk van zowel de TIB als de CTIVD is van groot belang voor de legitimatie van het werk van de AIVD.

Hoe we voldoen aan de Wiv – onze licence to operate

De AIVD en MIVD werkten in 2020 aan het verder implementeren van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017. Ook toetste een onafhankelijke commissie of de wet heeft gebracht wat de wetgever voor ogen had: meer moderne bevoegdheden voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, met tegelijk betere controle daarop.

De Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv) 2017 beschrijft welke bevoegdheden de AIVD heeft, en welke middelen de dienst wanneer mag gebruiken. Die regels en waarborgen zijn belangrijk omdat de dienst middelen mag gebruiken die een inbreuk kunnen maken op de privacy van mensen. De wet is onze *licence to operate*.

Trend: Nieuwe omgang met bulkdata

De ministers van Binnenlandse Zaken en Defensie maakten in 2020 nieuw beleid voor het werken met bulkdata. De AIVD vindt het belangrijk dat de samenleving vertrouwen heeft in hoe de dienst met (persoons) informatie omgaat. Daarbij horen duidelijke regels, en ook dat we uitleggen wanneer en hoe we in het algemeen datasets gebruiken. In 2020 deden we dat bijvoorbeeld bij onderzoek naar een groep jihadisten.

In een samenleving die steeds meer (digitale) informatie gebruikt, moet de AIVD in steeds meer gegevens zoeken naar dreigingen. Soms is het nodig in een hele set gegevens te zoeken om een beeld te krijgen van wat één of een paar personen doen.

Daartussen zitten dan ook gegevens van mensen die de AIVD niet onderzoekt, en ook nooit zal onderzoeken. Nieuwe regels, die de ministers van Binnenlandse Zaken en Defensie in 2020 maakten, maken beter duidelijk hoe hun privacy dan is beschermd.

Zo zijn er strengere voorwaarden voor een medewerker toegang krijgt tot de set gegevens. Ook toetsen we vaker of gegevens moeten worden verwijderd. De ministers van Binnenlandse Zaken en Defensie bepalen vooraf hoe de diensten omgaan met een dataset. En ook de toezichthouder van de diensten – de CTIVD – wordt actiever bij het proces betrokken.

In 2020 leverden bulkdata een cruciale bijdrage aan het werk van de AIVD. Onder meer toen de dienst de locatie zocht waar een groep jihadisten bijeenkwam. Er waren aanwijzingen dat de groep tijdens vaste bijeenkomsten daar jihadistische plannen maakte.

Onderzoek naar de locatie van de telefoons van één van de jihadisten gaf een belangrijke aanwijzing: tijdens de bijeenkomsten bevond hij zich steeds tussen dezelfde twee telefoonmasten. Daartussen lag echter een vrij groot gebied.

Daarom besloot de dienst het register van de Kamer van Koophandel erop na te slaan – een bulkdataset, waarin actuele en historische gegevens van bedrijven staan. Uit het register bleek dat een persoon die betrokken was bij de groep, precies in dat gebied een pand huurde. Uit nader onderzoek bleek inderdaad dat dat pand de locatie van de bijeenkomsten was. Zonder de bulkdataset – het Kvk-register – was deze locatie nooit gevonden. Het onderzoek naar de groep loopt nog.

In 2020 werkte de dienst verder aan het implementeren van de nieuwe wet. Het vele werk heeft tot grote verbeteringen geleid. Zo is er meer (interne) controle gekomen op de omgang met gegevens en zijn de technische datasystemen verbeterd. In 2021 werken we aan betere kwaliteit van de systemen en ontwikkelen we samen met de MIVD één gezamenlijke datahuishouding.

In mei 2020 begon een onafhankelijke commissie met een evaluatie van de wet. Hiermee werd uitvoering gegeven aan het regeerakkoord, waarin de afspraak is gemaakt uiterlijk twee jaar na inwerkingtreding van de wet te beginnen met de evaluatie ervan. De commissie keek of de doelen van de wet zijn behaald. Namelijk: modernisering van de bevoegdheden en versterking van de waarborgen. Ook onderzocht de commissie of de wet werkbaar is en of er in de praktijk knelpunten zijn.

De conclusie is dat de wet grotendeels doet wat zij moet doen. De AIVD mist geen bevoegdheden en de waarborgen zijn versterkt. De commissie wijst hierbij ook naar de belangrijke rol die de toezichthouder (CTIVD) en de toetsingscommissie (TIB) van de AIVD hierbij spelen. De wetsevaluatie doet met name aanbevelingen die de praktische uitvoering van onderzoeken verbeteren.

De wet heeft ook tekortkomingen. De AIVD en de MIVD hebben aangegeven dat ze een klein, maar wezenlijk deel van de onderzoeken nu niet kunnen uitvoeren. Die tekortkomingen moeten worden opgelost met een wetswijziging. Zo moet gebruik van bulkdata op één manier worden geregeld in de wet. Zowel het verzamelen als het gebruik van bulkdata moet met meer waarborgen worden omkleed. De commissie adviseert ook om internationale samenwerking met meer waarborgen te versterken. Over beide onderwerpen bestaan zorgen in de maatschappij.

Ten slotte beveelt de commissie aan om de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State een rol te geven bij verschillen van inzicht over wettelijke begrippen en de invulling van open normen. In het eerste kwartaal van 2021 heeft het kabinet gereageerd op het rapport van de evaluatiecommissie.

Lees meer op aivd.nl/wiv

Lustrum: 75 jaar vrijheid helpen mogelijk maken

In 2020 bestond de AIVD, inclusief voorlopers, 75 jaar. Door corona kon dat alleen bescheiden worden gevierd. In 2021 hoopt de dienst alsnog stil te staan bij het lustrum, met onder meer een boek en een tentoonstelling.

Op 29 mei 1945 werd het Bureau Nationale Veiligheid (BNV) opgericht. Dat had vooral als taak achtergebleven Duitse spionnen en collaborateurs op te sporen. Zijn opvolgers, de Centrale Veiligheidsdienst (CVD) en de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), richtten zich op de bestrijding van het communisme en later op onder meer extremisme en terrorisme.

In 2002 kreeg de BVD de inlichtingentaak buitenland erbij en werd de naam van de dienst veranderd in Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. Wie een beter beeld wil krijgen van de geschiedenis van de dienst kan online kijken [op de tijdlijn] of een filmpje bekijken met [een impressie van de kleurrijke geschiedenis van de dienst].

Nieuwe dienstleiding

Sinds 1 mei 2020 wordt de AIVD geleid door een nieuwe directeur-generaal: Erik Akerboom. In 2021 trad Simone Smit aan als plaatsvervangend directeur-generaal.

Erik Akerboom was sinds 2016 korpschef van de Nationale Politie. Daarvoor was hij secretaris-generaal bij het ministerie van Defensie, en Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. Erik Akerboom volgt Dick Schoof op.

Simone Smit is per 15 februari 2021 de nieuwe plaatsvervangend directeur-generaal. Zij was sinds 2017 directeur Contraterrorisme bij de NCTV. Ze begon daar in 2014 als hoofd bewaken en beveiligen. Daarvoor werkte zij negentien jaar bij de politie in verschillende leidinggevende functies. Simone Smit volgt Marja Horstman op.

Kerncijfers 2020

De AIVD kreeg in 2020

2.225

meldingen van collega-diensten burgers, publieke en private organisaties.

Na een eerste beoordeling werden **90%** van de meldingen afgesloten omdat geen nader onderzoek nodig was.

Uitgebrachte inlichtingenberichten

Uitgebrachte inlichtingenberichten van de AIVD: 500, waarvan 366 alleen door de AIVD en 134 gezamenlijk met de MIVD.

4

Uitgebrachte rapporten van de CTIVD over het werk van de AIVD in 2020: 4

41

Notificatieberichten

2.088

Taps ingezet op basis van artikel 47 Wiv 2017

Tabel 6: Verzoeken tot kennisneming van informatie aanwezig bij de AIVD (inzageverzoeken) per soort

Verzoeken	Ingediend	Afgehandeld	Inzagedossier verstuurd	Nog in behandeling 31-12-2020
Gegevens over eigen persoon	85	81	31	29
Gegevens over overleden familielid	30	28	12	9
Gegevens over bestuurlijke aangelegenheden	18	28	14	17
Gegevens over derden	7	3	0	2
Totaal	140	140	57	57

Tabel 7: Bezwaar- en (hoger)beroepsprocedures met betrekking tot kennisneming van informatie aanwezig bij de AIVD (inzageverzoek)

	Bezwaar	Beroep	Hoger beroep
Afgehandeld	26	14	12
Ongegrond	16	2	11
Gegrond	5	12	1
Niet-ontvankelijk	4	0	0
Ingetrokken	1	0	0

Lees meer op aivd.nl/inzageverzoeken

Tabel 8: Klachten over de AIVD bij de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

In behandeling op 1 januari 2020	7
Ingediend	25
Geheel ongegrond verklaard	3
Deels gegrond verklaard	1
Geheel gegrond verklaard	0
Informeel afgedaan	3
Niet in behandeling genomen	20
Ingetrokken	1
Doorverwezen	2
Nog in behandeling op 31 december 2020	2

Tabel 9: Klachten over de AIVD bij de CTIVD

In behandeling op 1 januari 2020	3
Ingediend	30
Geheel ongegrond verklaard	4
Deels gegrond verklaard	0
Geheel gegrond verklaard	0
Informeel afgedaan	1
Niet in behandeling genomen	24
Ingetrokken	1
Doorverwezen	0
Nog in behandeling op 31 december 2020	3

Lees meer op aivd.nl/klachten

Colofon

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
aivd.nl

Postbus 20010
2500 EA Den Haag

april 2021